

Адміністративне право

УДК 347.73:631 (477)

Мушенюк Віктор Васильович

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри загальноправових дисциплін
Київський національний торговельно-економічний університет*

Мушенюк Виктор Васильевич

*доктор юридических наук, доцент,
професор кафедры общеправовых дисциплин
Киевский национальный торгово-экономический университет*

Mushenok Viktor

*Doctor of Science of Law, Associate Professor,
Professor of the Department of General Law disciplines
Kyiv National University of Trade and Economics*

**ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ВІДНОВЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ПРОФІЛЬНОГО АГРАРНОГО МІНІСТЕРСТВА
О НЕОБХОДИМОСТИ ВОССТАНОВЛЕНИЯ
ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРОФИЛЬНОГО АГРАРНОГО
МИНИСТЕРСТВА
ON THE NEED TO RESTORE THE OPERATION OF THE PROFILE
AGRICULTURE MINISTRY**

Анотація. У статті здійснено аналіз адміністративно-правових засад розвитку аграрного сектору економіки нашої держави та встановлено, що ключову роль у вирішенні проблеми прискорення його розвитку відіграє рівень компетентності, професійності та повноти органів державного управління. Адміністративно-правова складова державного управління повинна формуватися лише у контексті

забезпечення ефективного регулювання комплексу економічно, технологічно і організаційно взаємозв'язаних сільськогосподарських напрямів діяльності, які утворюють збалансовану та структурно завершену систему. Встановлено необґрунтованою ліквідація Кабінетом Міністрів України, як самостійного органу, головного органу в системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечував формування та реалізує державної аграрної політики, шляхом його приєднання до Мінекономіки як більш функціонального центрального органу державної виконавчої влади. Дана дія КМ України у контексті оптимізації системи центральних органів виконавчої влади сприймається автором неоднозначно та, на підставі аналізу вітчизняних нормативно-правових актів, позицій науковців та зарубіжного передового досвіду державного управління та підтримки аграрного сектору, обґрунтовується необхідність законодавчого забезпечення відновлення роботи профільного аграрного міністерства як самостійного центрального органу виконавчої влади та першочерговим завданням його управлінської діяльності визначити напрями: продовольча безпека, безпечність та якість харчової продукції, підтримка фермерських та особистих селянських господарств, сільськогосподарська кооперація, інноваційна та технічна політика тощо. Перспективою досліджень даної проблематики визначено подальше адміністративно-правове удосконалення, завдань, функцій та повноважень самостійного центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики в аграрному секторі економіки України.

Ключові слова: аграрний сектор, державна політика, сільськогосподарський товаровиробник, нормативно-правовий акт, правові засади, сільське господарство, доцільність оптимізації, центральний орган виконавчої влади.

Аннотация. В статье осуществлен анализ административно-правовых основ развития аграрного сектора экономики нашего государства и установлено, что ключевую роль в решении проблемы ускорения его развития играет уровень компетентности, профессионализма и полноты органов государственного управления. Административно-правовая составляющая государственного управления должна формироваться только в контексте обеспечения эффективного регулирования комплекса экономически, технологически и организационно взаимосвязанных сельскохозяйственных направлений деятельности, которые образуют сбалансированную и структурно завершенную систему. Установлено необоснованной ликвидация Кабинетом Министров Украины, как самостоятельного органа, главного органа в системе центральных органов исполнительной власти, обеспечивающий формирование и реализует государственной аграрной политики, путем его присоединения к Минэкономике как более функционального центрального органа исполнительной власти. Данное действие КМ Украины в контексте оптимизации системы центральных органов исполнительной власти воспринимается автором неоднозначно и, на основании анализа отечественных нормативно-правовых актов, позиций ученых и зарубежного передового опыта государственного управления и поддержки аграрного сектора, обосновывается необходимость законодательного обеспечения восстановления работы профильного аграрного министерства в качестве самостоятельного центрального органа исполнительной власти и первоочередной задачей его управленческой деятельности определить направления: продовольственная безопасность, безопасность и качество пищевой продукции, поддержка фермерских и личных крестьянских хозяйств, сельскохозяйственная кооперация, инновационная и техническая политика и тому подобное. Перспективой исследований данной проблематики определено дальнейшее административно-правовое

усовершенствования, задач, функций и полномочий самостоятельного центрального органа исполнительной власти, обеспечивающим реализацию государственной политики в аграрном секторе экономики Украины.

Ключевые слова: аграрный сектор, государственная политика, сельскохозяйственный товаропроизводитель, нормативно-правовой акт, правовые основы, сельское хозяйство, целесообразность оптимизации, центральный орган исполнительной власти.

Summary. The article analyzes the administrative and legal foundations of the development of the agrarian sector of the economy of our country and found that the level of competence, professionalism and completeness of public administration plays a key role in solving the problem of accelerating its development. The administrative and legal component of public administration should be formed only in the context of ensuring effective regulation of a complex of economically, technologically and organizationally interrelated agricultural activities that form a balanced and structurally complete system. Unjustified liquidation of the Cabinet of Ministers of Ukraine as an independent body, the main body in the system of central bodies of executive power, which ensured the formation and implementation of the state agrarian policy, by its joining the Ministry of Economy as a more functional central body of state executive power, was established. This action of the CM of Ukraine in the context of optimization of the system of central executive authorities is perceived by the author ambiguously and, on the basis of analysis of national regulatory acts, positions of scientists and foreign best practices of public administration and support of the agrarian sector, the necessity of legislative support of the agrarian ministry is substantiated. the central body of executive power and the primary task of its management activity to determine the directions: food security, food safety and quality, support for farms and private farms, agricultural cooperation, innovation and technical policies, etc. The prospect of research on this issue determines further administrative and legal

improvement, tasks, functions and powers of an independent central body of executive power, which ensures the implementation of state policy in the agricultural sector of Ukraine's economy.

Key words: *agrarian sector, state policy, agricultural commodity producer, normative legal act, legal basis, agriculture, expediency of optimization, central executive authority.*

Постановка проблеми. Аграрний сектор економіки України (надалі – аграрний сектор) є одним із найважливіших секторів господарського комплексу України, оскільки відіграє важливу роль у забезпеченні: відносної стабільності економіки країни, життєвого рівня населення, вирішення соціально-економічних проблем, стабільності сільських територій, позитивного балансу зовнішньоекономічних торговельних відносин. Проблема прискореного розвитку аграрного сектору у частині збільшення обсягів сільськогосподарського виробництва, тобто стабільного нарощування рослинницької та, особливо, тваринницької продукції набирає винятково важливого значення.

Ключову роль у вирішенні даної проблеми відіграє рівень компетентності та професійності державного управління аграрним сектором. Адміністративно-правова складова державного управління повинна формуватися лише у контексті забезпечення ефективного регулювання комплексу економічно, технологічно і організаційно взаємозв'язаних сільськогосподарських напрямів діяльності, які утворюють збалансовану та структурно завершену систему. Однак, Кабінет Міністрів України (надалі – КМ України) ліквідував, як самостійний, головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечував формування та реалізує державної аграрної політики шляхом його приєднання до більш функціонального центрального органу державної виконавчої влади. Даний дія КМ України у контексті оптимізації системи центральних органів виконавчої влади сприймається неоднозначно та спонукає до об'єктивної

дискусії представників науки, громадскості та самих суб'єктів аграрного сектору.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналіз стану наукового дослідження означеної проблематики дає підстави зазначити наступне. Проблематиці забезпечення стабільності державного управління та адміністративно-правового регулювання відносин в аграрному секторі присвячені праці багатьох вітчизняних науковців-правників таких як Г.І. Іванова [1], В. І. Курило [2; 3], В. В. Мушенко [4], А.О. Пахомова [5], М.М. Чабаненко [6], та багато інших. Однак, наразі переважна більшість науковців не визначилися у питанні доцільності зазначеної вище оптимізації. Свою позицію щодо недоцільності оптимізації системи центральних органів виконавчої влади, у частині приєднання профільного аграрного міністерства до іншого міністерства, висловили, переважно на сторінках електронних ресурсів, представник правової науки А.М. Мірошченко [7], державний діяч О.В. Трофімцева [8], громадська активістка О.В. Сидоренко [9] та незначна кількість інших небайдужих до стану та перспектив розвитку аграрного сектору наших співвітчизників.

Формування цілей статті. Виходячи з розуміння загальної проблеми статті, спираючись на напрацьований вітчизняними науковцями передовий досвід у галузі адміністративного права та спираючись на твердження про те, що «основними атрибутами науки є системне доведення, раціональне обґрунтування, логічна дедукція як форма теоретичного розгортання знань, оперування ідеалізаціями» [10, с. 41], метою даної статті є спроба довести виняткову значущість компетентних суб'єктів адміністративно-правової реалізації державної політики в аграрному секторі для забезпечення розвитку цього сектору у сучасних умовах та обґрунтувати авторську позицію щодо недоцільності оптимізації системи центральних органів виконавчої влади, у частині реформування головного органу сприяння аграрному сектору.

Викладення основного матеріалу. В Україні наразі кожен сегмент аграрного сектору є сукупністю суб'єктів, що виробляють певні види продукції чи надають послуги, які задовольняють потреби населення у продуктах харчування, а галузі промисловості – в сировині. Протягом останніх років вітчизняне сільськогосподарське виробництво зазнало безсистемних деформацій: 1) перехід від планової до ринкової економіки; 2) реформування сільськогосподарських структур; 3) диспаритет цін на промислові засоби виробництва і аграрну продукцію; 4) порушення системи матеріально-технічного, агрохімічного та інших видів обслуговування господарств тощо. Усе це призвело до зниження продуктивності і економічної ефективності виробничої діяльності суб'єктів аграрного сектору у першому десятилітті становлення української державності та у подальшому спонукало державу до формування та затвердження основних засад державної аграрної політики та забезпечення роботи, як самостійного органу, головного органу в системі центральних органів виконавчої влади, що реалізує таку політику.

Багаторічний практичний досвід роботи автора даної статті в державних контролюючих органах, державних та недержавних сільськогосподарських виробничих та переробних підприємствах, а також їх об'єднаннях, сформував, у пререважній більшості випадків, сегмент наукового простору досліджень у царині удосконалення наявних та розробки нових фінансово- та адміністративно-правових засад та підходів до формування державної політики в аграрному секторі. Нами визначено у 2017 році, що «державна політика в аграрному секторі є комплексом вироблення та узгодження основними політичними суб'єктами суспільства системи цілей та забезпечення їх досягнення органами державної законодавчої і виконавчої влади...» [4, с. 65]. Не відмовляючись від авторської дефініції, наразі спробуємо викласти авторську позицію щодо певної необґрунтованості таких засобів для досягнення «цілей політичних суб'єктів» як ліквідація

Міністерства аграрної політики та продовольства України (надалі – Мінагрополітики) [11]. Плануємо досягнути визначених автором цілей дослідження шляхом здійснення адміністративно-правового аналізу різних елементів системи державної політики в аграрному секторі.

У першу чергу, на нашу думку, доцільно звернути увагу на аргументацію надання нами переваги використання дефініції «державна політика в аграрному секторі» у порівнянні з дефініцією «державна аграрна політика», яка визначається зокрема, у Енциклопедії сучасної України, як «стратегічно зорієнтовані і здійснювані політично-правові, соціально-економічні, організаційно-управлінські заходи щодо сільського господарства та інших типів аграрних і земельних відносин» [12].

Аргументуючи авторську позицію, зазначимо, що норма Закону України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18.10.2005 № 2982-IV визначає «основними складовими державної аграрної політики є комплекс правових, організаційних і економічних заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування аграрного сектору економіки», а також «розв’язання соціальних проблем сільського населення та забезпечення комплексного і сталого розвитку сільських територій» [13]. Тобто, у даному законі державна аграрна політика розуміється як широкий комплекс здійснюваних державою заходів на певних (сільських) територіях, спрямованих на: 1) забезпечення сталого розвитку аграрного сектору (сільське та рибне господарство, харчова промисловість і перероблення сільськогосподарських продуктів; 2) аграрну науку і освіту 3) соціальну сферу села тощо. Тобто, у даному дослідженні нами аналізується перша компонента проблематики реалізації державної аграрної політики – розвиток аграрного сектору.

Крім того, відомий вітчизняний науковець у галузі адміністративного, фінансового, аграрного, земельного, природоресурсного права В.І. Курило детально дослідив значення дефініції «аграрний сектор економіки України»

та зазначив, що з 1993 р. в нормативних документах словосполучення «аграрний сектор» зустрічається досить часто та майже не згадується дефініція «агропромисловий комплекс». На думку науковця, аграрний сектор у «чистому вигляді» як виробнича галузь, не включає в себе соціальну інфраструктуру, проте між ними існують спільні визначальні ознаки, якими насамперед є спільність соціально-трудових інтересів, оскільки сільське населення зацікавлене у розвитку і сільськогосподарського виробництва, і соціальної інфраструктури сільської місцевості [3, с. 91].

Отже спираючись на позицію В.І. Курила підсумуємо, що аграрний сектор охоплює усіх суб'єктів господарської діяльності України, незалежно від форми власності та організаційно-правової форми, які виробляють сільськогосподарську продукцію і продукти її первинної переробки, та пов'язані з ними обслуговуючі підприємства, а також організації, «що здійснюють розробку та реалізацію державної аграрної політики» [2, с. 121].

Розробка та реалізація державної політики є адміністративно-правовим повноваженням центральних органів державної виконавчої влади. Міністерство аграрної політики та продовольства України (надалі – Мінагрополітики) довгий час визначалося головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну аграрну політику, а також політику у сферах: 1) сільського господарства та з питань продовольчої безпеки держави; 3) рибного господарства та рибної промисловості; 4) лісового та мисливського господарства; 5) безпечності та окремих показників якості харчових продуктів; 6) земельних відносин, використання та охорони земель усіх категорій і форм власності тощо [11].

З метою оптимізації системи центральних органів виконавчої влади КМ України прийняв постанову «Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» від 02 вересня 2019 р. № 829 про реорганізацію та перейменування Міністерства економічного розвитку і

торгівлі на Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Реорганізувати: Міністерство аграрної політики та продовольства шляхом приєднання до Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства (надалі – Мінекономіки) [14].

Тобто, Мінекономіки визначено головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує усі повноваження, які були визначенні у власному положенні [15] та положенні Мінагрополітики.

Використовуючи власні напрацювання, позиції вітчизняних науковців та спираючись на положення статті 3 Закону України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 24 липня 2004 року № 1877-IV де зазначимо, що «необхідним є перетворення аграрного сектору на високоефективний, конкурентоспроможний на внутрішньому та зовнішньому ринках сектор економіки держави» [13], спробуємо за допомогою аналізу теоретико-правових дефініцій та практичного досвіду державотворення довести неефективність дій КМ України щодо ліквідації як Мінагрополітики самостійного центрального органу влади.

Отже, метою реалізації державної політики в аграрному секторі є виведення сільського господарства на рівень розвинених аграрних країн світу, зокрема, відродивши та поглибивши «набутий українським селянством досвід господарювання на землі, його найкращі хліборобські здобутки й традиції, закласти основи входження України в світовий продовольчий ринок як однієї з провідних аграрних держав» [12]. Така політика, на нашу думку, є одним із основних чинників сучасного державотворення України. Держава повинна сформувати нормативно-правову базу, яка б, враховуючи вітчизняний досвід аграрних відносин та позитивні здобутки світової практики, гарантувала б надійну правову захищеність суб'єктів аграрного сектору, зокрема, у частині утвердження права власності селян на землю після скасування мораторію на продаж сільськогосподарських земель.

Тобто, теоретична модель результату реалізації державної політики в аграрному секторі повинно містити: 1) вирішення макроекономічних проблем сектору; 2) структурну перебудову технічного та технологічного рівня сільськогосподарського виробництва; 3) значне посилення методів державного управління аграрним сектором.

Здійснивши аналіз ситуації щодо оптимізації центральних органів виконавчої влади, приходимо до окремих можливих позитивних наслідків щодо її здійснення, які, на нашу думку, полягають у наступному. Позитивним наслідком оптимізації може стати уникнення дублювання у здійсненні управлінсько-адміністративних функцій різних державних органів та забезпечення більш комплексного підходу до управління, а також оптимізація апарату та ліквідація застарілих структур та їх функціональних повноважень. Аналіз структури Мінагрополітики давав підстави зазначати, що більшість його підрозділів створені для забезпечення функціонування даного Міністерства, а не для профільного адміністрування та підтримки аграрного сектору.

Однак, нами вбачається значно більша кількість негативних конкретних наслідків, які разом полягають у тому, що зміна управлінської структури без ретельної підготовки реорганізації міністерств неминуче призведе до дестабілізації та тимчасового зниження ефективності процесу державного регулювання відносин в аграрному секторі.

Крім того, КМ України не виклав жодної позиції щодо результативності наслідків реорганізації державного управління аграрним сектором шляхом ліквідації Мінагрополітики та передачі його повноважень Мінекономіки. Виглядає лише декларацією намірів та жодним чином не пояснює засобів досягнення результатів запланованих результатів після здійснення укрупнення міністерств позиція керівника Мінекономіки про те, що таке рішення прийняте у зв'язку із «необхідністю пришвидшити ключові реформи, такі як приватизація державних підприємств, запровадження ринку

земель сільськогосподарського призначення, детінізацію аграрних ринків та земельних відносин, лібералізацію трудових відносин, розширення міжнародних ринків, модернізацію підходів до наукових досліджень та запровадження інновацій в аграрному секторі» [16].

Як нами зазначалося раніше, «забезпечення сталого розвитку аграрного сектору вимагає перегляду правових засад фінансово-економічних відносин та формування системних напрямів державної аграрної політики в Україні» [17, с. 99]. Однак, необґрунтоване та спонтанне руйнування усталених адміністративних відносин, яке демонструє сучасна влада, може призвести до зламу відпрацьованих роками механізмів взаємодії між суб'єктами аграрного сектору та зовнішнім суспільно-економічним середовищем, що певний час може негативно позначатись на конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках. Також викликає занепокоєння можливість концентрації співпраці Мінекономіки виключно з великими сільськогосподарськими товаровиробниками (холдинговими компаніями). На нашу думку, негативним наслідком може стати також зосередження виключно у місцевих органах виконавчої влади механізмів управління та підтримки малих та середніх суб'єктів аграрного сектору, які, маючи наразі об'єктивні причини управлінського та фінансового характеру, будуть здійснювати такі повноваження за залишковим принципом.

Висновки. Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору вимагає перегляду адміністративно-правових засад «формування системних напрямів державної аграрної політики в Україні» [10]. Органи державної виконавчої влади повинні сприяти подальшому зміцненню позицій аграрного сектору, який є потужним та постійно демонструє зростання. Адже на світових продовольчих ринках існує дуже високий рівень конкуренції, і тому для просування української продукції на ці ринки повинно здійснюватися спільними діями усіх суб'єктів аграрного сектору, тобто як

товаровиробниками так і профільним міністерством. Спираючись на існуючі наукові позиції та зарубіжний досвід реалізації державної політики в аграрному секторі, зокрема, наявність «Міністерства у справах сільського життя в Естонії, Міністерство сільського економічного розвитку у Канаді» [9], слід зазначити, що ліквідація Мінагрополітики є вкрай помилковим рішенням. Необхідним є законодавче забезпечення відновлення роботи профільного аграрного міністерства як самостійного центрального органу виконавчої влади та першочерговим завданням його управлінської діяльності визначити напрями: продовольча безпека, безпечність та якість харчової продукції, підтримка фермерських та особистих селянських господарств, сільськогосподарська кооперація, інноваційна та технічна політика тощо.

Перспективою подальших наукових досліджень у царині обраної проблематики є подальше адміністративно-правове удосконалення, завдань, функцій та повноважень самостійного центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики в аграрному секторі економіки України.

Література

1. Іванова Г.І. Щодо адміністративно-правової характеристики суб'єктів агропромислового комплексу України // Адміністративне право і процес. 2018. №11. С. 86–91.
2. Курило В.І. Адміністративні правочини у сільському господарстві України: сучасна парадигма: монографія; за заг. ред. В.К. Шкарупи. К.: Магістр-XXI сторіччя, 2007. 212 с.
3. Курило В.І. Про зміст та співвідношення деяких аграрних дефініцій // Економіка АПК. 2014. №2. С.87–92.
4. Мушенюк В. В. Фінансово-правові засади державної аграрної політики України: монографія; за заг. ред. д.ю.н., професора, заслуженого юриста України В.І. Курила. Ніжин: Вид. НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 371 с.

5. Пахомова А.О. Окремі особливості аграрно-правової науки як об'єкта адміністративно-правового регулювання // Науковий вісник приватного та публічного права. 2017. Вип. 4. С. 185–190.
6. Чабаненко М.М Адміністративно-правові засади регулювання аграрних правовідносин в Україні // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. №2. Т. 2. С. 84–88.
7. Мірошніченко А. М. Про ліквідацію Міністерства аграрної політики та продовольства України – думка експерта // Аграрне інформаційне агентство Agravery. URL: <https://eucon.ua/anatolij-miroshny-chenko-pro-likvidatsiyu-ministerstva-agrarnoyi-polity-ky-ta-prodovol-stva-ukrayiny-dumka-eksperta/>
8. Трофімцева О.В. Я впевнена, що міністерство повернеться. Через 1,5-2 роки точно. URL: MilkUA. Info. <http://milkua.info/uk/post/olga-trofimceva-a-vpevnena-so-ministerstvo-povernetsa-cerez-15-2-roki-tocno1>
9. Сидоренко О.В. Шок для галузі: чим загрожує ліквідація новою владою Міністерства агрополітики // Україна молода. 2019. № 098. URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/3502/159/136896/>
10. Данильян О.Г., Дзьобань О.П. Методологія наукових досліджень: підручник. Харків: Право, 2019. 368 с. URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/3502/159/136896/>
11. Про затвердження Положення про Міністерство аграрної політики та продовольства України від 25 листопада 2015 р. № 1119. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1119-2015-%D0%BF>
12. Енциклопедії сучасної України. Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.hp?id=42561
13. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року: Закон України від 18 жовтня 2005. № 2982-IV // Відомості Верховної Ради України. 2006. № 1. Ст. 17.

14. Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2019 р. № 829. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/829-2019-%D0%BF>
15. Положення про Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 459 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 11 вересня 2019 р. № 838. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/838-2019-%D0%BF>
16. Тимофій Мілованов. Про мету та перспективи об'єднання двох міністерств // Єдиний веб-портал органів державної виконавчої влади України 30 серпня 2019 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/timofij-milovanov-rozpoviv-pro-metu-ta-perspektivi-obyednannya-dvoh-ministerst>.
17. Мушенко В. В. Порівняльно-правовий аналіз методів державної підтримки сільського господарства // Підприємництво, господарство і право. 2018. №1. С. 99–102.
18. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24 липня 2004. № 1877-IV // Відомості Верховної Ради. 2004. № 48. Ст. 229.

References

1. Ivanova H.I. Shchodo administratyvno-pravovoyi kharakterystyky sub"yektiv ahropromyslovoho kompleksu Ukrayiny // Administratyvne pravo i protses. 2018. №11. S. 86–91.
2. Kurylo V.I. Administratyvni pravochyny u sil's'komu hospodarstvi Ukrayiny: suchasna paradyhma: monohrafiya; za zah. red. V.K. Shkarupy. K.: Mahistr-KHKNH storichchya, 2007. 212 s.
3. Kurylo V.I. Pro zmist ta spivvidnoshennya deyakykh ahrarnykh definitsiy // Ekonomika APK. 2014. №2. S.87–92.

4. Mushenok V. V. Finansovo-pravovi zasady derzhavnoyi ahraryoi polityky Ukrayiny: monohrafiya; za zah. red. d.yu.n., profesora, zasluhenoho yurysta Ukrayiny V.I. Kuryla. Nizhyn: Vyd. NDU im. M. Hoholya, 2017. 371 s.
5. Pakhomova A.O. Okremi osoblyvosti ahraryo-pravovoyi nauky yak ob"yekta administratyvno-pravovoho rehulyuvannya // Naukovyy visnyk pryvatnoho ta publichnoho prava. 2017. Vyp. 4. S. 185–190.
6. Chabanenko M.M Administratyvno-pravovi zasady rehulyuvannya ahrarykh pravovidnosyn v Ukrayini // Aktual'ni problemy vitchyznyanoi yurysprudentsiyi. 2017. №2. T. 2. S. 84–88.
7. Miroshnychenko A. M. Pro likvidatsiyu Ministerstva ahraryoi polityky ta prodovol'stva Ukrayiny – dumka eksperta. Ahrarye informatsiyne ahent'stvo Agravery. URL: <https://eucon.ua/anatolij-miroshny-chenko-pro-likvidatsiyu-ministerstva-agraryoi-polity-ky-ta-prodovol-stva-ukrayiny-dumka-eksperta/>
8. Trofimtseva O.V. YA vpevnena, shcho ministerstvo povernet'sya. Cherez 1,5-2 roky tochno. URL: MilkUA. Info. <http://milkua.info/uk/post/olga-trofimceva-a-vpevnena-so-ministerstvo-povernetsa-cerez-15-2-roki-tocno1>
9. Sydorenko O.V. Shok dlya haluzi: chym zahrozhuye likvidatsiya novoyu vladoyu Ministerstva ahropolityky // Ukrayina moloda. 2019. № 098. URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/3502/159/136896/>
10. Danyl'yan O.H., Dz'oban' O.P. Metodolohiya naukovykh doslidzhen': pidruchnyk. Kharkiv: Pravo, 2019. 368 s. URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/3502/159/136896/>
11. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Ministerstvo ahraryoi polityky ta prodovol'stva Ukrayiny vid 25 lystopada 2015 r. № 1119. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1119-2015-%D0%BF>
12. Entsyklopediyi suchasnoyi Ukrayiny. Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen' NAN Ukrayiny. URL: http://esu.com.ua/search_articles.hp?id=42561

13. Pro osnovni zasady derzhavnoyi ahrarnoyi polityky na period do 2015 roku: Zakon Ukrayiny vid 18 zhovtnya 2005. № 2982-IV // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. 2006. № 1. St. 17.
14. Deyaki pytannya optymizatsiyi systemy tsentral'nykh orhaniv vykonavchoyi vlady: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 2 veresnya 2019 r. № 829. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/829-2019-%D0%BF>
15. Polozhennya pro Ministerstvo rozvytku ekonomiky, torhivli ta sil's'koho hospodarstva Ukrayiny: Zatverdzheno postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 20 serpnia 2014 r. № 459 (v redaktsiyi postanovy Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 11 veresnya 2019 r. № 838. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/838-2019-%D0%BF>
16. Tymofiy Milovanov. Pro metu ta perspektyvy ob'yednannya dvokh ministerstv. Yedynyy veb-portal orhaniv derzhavnoyi vykonavchoyi vlady Ukrayiny 30 serpnia 2019 roku. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/timofij-milovanov-rozpoviv-pro-metu-ta-perspektivi-obyednannya-dvoh-ministerst>.
17. Mushenok V. V. Porivnyal'no-pravovyy analiz metodiv derzhavnoyi pidtrymky sil's'koho hospodarstva // Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo. 2018. №1. S. 99–102.
18. Pro derzhavnu pidtrymku sil's'koho hospodarstva Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 24 lypnia 2004. № 1877-IV // Vidomosti Verkhovnoyi Rady. 2004. № 48. St. 229.